

8. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI»: Постанова Кабінету міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956 // Урядовий портал : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.kmu.gov.ua
9. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 — 2015 роки: Закон України від 09 січ. 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — №12. — С. 102.
10. Савінова Н. Інформаційна безпека у контексті розвитку інформаційного суспільства / Н. Савінова // Юридичний портал України ЮР-ЗОНА [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://urzona.com>
11. Стоєцький О. Характеристика інформаційної безпеки як складової інформаційної сфери України / О. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С.72–75.
12. Туніська програма для інформаційного суспільства // Інформаційне суспільство в Україні. Основоположні документи, законодавство, статті, новини, посилання. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.informationssociety.wordpress.com>
13. Ярочкин В. И. Информационная безопасность : [учебник для вузов] / Ярочкин В. И. — [2-е изд]. — М. : Академический Проект; Гаудеамус, 2004. — 544 с.

Надійшла до редакції 21.12.2011 р.

УДК [021.1:001.83]:004

Г. В. ШЕМАЄВА

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Визначається комплекс взаємопов'язаних напрямів розвитку бібліотеки в системі науки: інформаційно-бібліотечних електронних ресурсів на засадах їх збагачення, посилення аналітичної діяльності, управління; впровадження системи менеджменту якості в бібліотечну діяльність; організація трансферу інновацій; розгортання адвокаційної діяльності.

Ключові слова: бібліотека, наукові комунікації, стратегії, електронні ресурси, аналітична діяльність, менеджмент якості, трансфер інновацій, адвокація.

Определяется комплекс взаимосвязанных направлений развития библиотеки в системе науки: информационно-библиотечных ресурсов на основе их обогащения, усиления аналитической деятельности, управления; внедрение системы менеджмента качества в библиотечную деятельность, организация трансфера инноваций, расширения адвокационной деятельности.

Ключевые слова: библиотека, научные коммуникации, стратегии, электронные ресурсы, аналитическая деятельность, менеджмент качества, трансфер инноваций, адвокация.

The complex of the interconnected strategy of development of the library in science system is defined: development of information-library resources on the basis of their enrichment, strengthening of analytical activity, management; introduction of the system of quality management in library activity, organization of a transfer of innovations, expansions advocacy activity.

Key words: *library, scientific communications, strategy, electronic resources, analytical activity, quality management, a transfer of innovations, advocacy.*

Виконання соціально-комунікаційних функцій бібліотек у системі науки залежить від правильно обраних напрямів та заходів їх реалізації на різних рівнях функціонування: глобальному, національному, регіональному, галузевому, спеціалізованому. На формування основних напрямів і завдань розвитку бібліотеки в системі наукової комунікації істотно впливають: особливості розвитку взаємозв'язків бібліотеки, наукової думки й комунікацій у наукових галузях у різні історичні періоди розвитку суспільства, їх взаємозалежність і взаємоспрямованість; соціально-комунікаційний потенціал бібліотек, історико-культурні традиції та інфраструктурні особливості бібліотечної діяльності в системі науки; інформаційні зв'язки в науковому співтоваристві, зумовлені галузевою специфікою; взаємозв'язки з іншими структурами системи наукової комунікації; стан і тенденції розвитку інформаційних ресурсів бібліотек України як активної складової сучасних комунікацій; застосування сучасних каналів, засобів та інструментів комунікативної взаємодії в науці; інтеграція та диференціація наукової діяльності; дистанційний характер сучасних наукових комунікацій; поширення електронних форм подання результатів наукових досліджень в інформаційному просторі науки й суспільства.

Напрями розвитку бібліотеки в системі наукової комунікації слід не просто узгоджувати з розвитком науки, але й спрямовуватися на розвиток таких каналів комунікації, які б визначали еволюцію. Погляд на їх коеволюційний розвиток з точки зору соціальних комунікацій дозволяє стверджувати, що розвиток одних не викликає зникнення інших. Навпаки, відбувається їх взаємодоповнюючий розвиток.

Тому надзвичайно важливим завданням є визначення напрямів подальшого розвитку бібліотек України в системі наукової комунікації, що є **метою** статті.

Вирішення завдань розвитку бібліотеки як важливого компонента сучасної системи наукової комунікації пов'язане, перш за все, із рівнем професійної підготовки бібліотечних фахівців, постійним оновленням їх професійних знань, посиленням

міжбібліотечної взаємодії. Тобто запорукою здійснення якісного й оперативного інформаційного забезпечення науки є професійні комунікації бібліотечних працівників. Нові технології та нові завдання потребують нової взаємодії в бібліотечному співтоваристві. Активні професійні комунікації сприяють ініціюванню впровадження інновацій в інформаційно-бібліотечну діяльність, обміну інформацією про нові ідеї, підходи, теоретичні засади оновлення бібліотечної сфери діяльності та практичну реалізацію в умовах динамічних змін розвитку суспільства. За допомогою різних форм професійних комунікацій (конференції, з'їзди, комісії, стажування, тренінги, публікації в періодичних виданнях, звіти, дисертації тощо) формуються нові документи і стандарти міжнародного рівня, що суттєво впливають на вироблення принципів розвитку бібліотечної діяльності. Від посилення професійних комунікацій бібліотечних фахівців залежить формування напрямів розвитку бібліотек в умовах нової соціально-комунікаційної реальності.

Найголовнішим напрямом бібліотечної діяльності в системі науки є якість інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні. В цьому контексті важливого значення набуває формування власних електронних інформаційно-бібліотечних ресурсів та організація доступу до національних і міжнародних. Бібліотечні електронні інформаційні ресурси, доповнюючи традиційні форми, стають усе ефективнішим засобом наукової комунікації. Розвиток бібліотеки в сучасній системі наукових комунікацій значною мірою залежить від активізації процесів щодо збагачення електронних ресурсів, посилення аналітичної діяльності, впровадження сучасних методів і засобів управління бібліотечними електронними ресурсами.

Передусім процеси збагачення електронних інформаційно-бібліотечних ресурсів пов'язані з презентацією в електронному середовищі епістемологічної спадщини українських учених. Важливим є визначення стратегій відбору, переведення в електронну форму та розповсюдження в наукових колах тематичних зібрань рідкісних видань, рукописів, листування знаменитих учених і здобутків українських наукових шкіл через відображення в нових моделях комунікації, до яких належать наукові портали, електронні бібліотеки, репозитарії. Ґрунтовне вивчення і переведення в електронну форму епістолярної та наукової спадщини розширить джерельну базу наукових праць, сприятиме розкриттю невідомих раніше сторінок наукової думки минулого, допоможе об'єктивно висвітлити діяльність науковців і наукових структур у різні історичні періоди, ввести до наукового обігу комплекс документів, які впродовж тривалого часу були вилучені з інформаційного поля

української науки. По-друге, збільшення бібліотечних електронних ресурсів має спрямовуватися на наукову взаємодію у формі дискусійних груп, телеконференцій. Постає завдання виявлення, структурування та організації доступу до специфічних науково-освітніх ресурсів наукових товариств, асоціацій, шкіл, телеконференцій тощо. Важливим напрямом збагачення електронних ресурсів бібліотек України є застосування мультимедійних технологій, що забезпечують динамічні внутрішні й зовнішні комунікативно-когнітивні можливості [8]. Тобто постає проблема формування відповідної комунікаційної інфраструктури з одночасним функціонуванням декількох платформ, стандартів, протоколів, гетерогенного наукового середовища.

Важливим аспектом бібліотечної діяльності є захист інформації, правове регулювання відносин між виробниками, постачальниками, користувачами електронних ресурсів. Захист інформації полягає у збереженні її точності, створенні безпечних умов доступу до неї. Бібліотеки вирішують проблеми забезпечення вільного доступу до електронних ресурсів без порушення авторських прав авторів і видавців; захист авторських прав бібліотек, які є виробниками і розповсюджувачами електронних ресурсів; захист мережевої інформації.

На національному рівні існує проблема організації тісної взаємодії бібліотек з іншими соціокультурними структурами щодо формування і зберігання як друкованих, так і електронних науково-навчальних ресурсів; формування комплексу предметно-орієнтованих БД з реферативною, фактографічною та оглядово-аналітичною інформацією; створення комунікаційних навігаторів. Об'єднання їх зусиль дозволить не тільки поліпшити якість інформаційного забезпечення користувачів, але й сприятиме зменшенню витрат на створення електронних ресурсів і забезпечення доступу до них. Постає завдання щодо формування комплексу власних електронних наукових ресурсів — своєрідної енциклопедії наукових сайтів, електронних бібліотек, репозитаріїв, розподілених банків знань і баз даних (бібліографічних, аналітичних, фактографічних), електронних журналів та електронних копій друкованих наукових видань тощо.

Перспективним напрямом є розвиток бібліотечної діяльності, спрямованої на виявлення та структурування знання як окремої одиниці сучасної наукової комунікації. Останнє тісно пов'язане з аналітичною діяльністю й управлінням інформаційно-бібліотечними ресурсами. На реалізацію зазначених напрямів впливають інтеграційні процеси, які виявляються, перш за все, в поєднанні потоків різних видів наукової інформації,

взаємодоповненості бібліотечних традиційних ресурсів електронними, в розгортанні кооперації та координації бібліотек, музеїв, архівів та інших структур. Поглиблення аналітичної діяльності передбачає: по-перше, реєстрацію всього потоку електронних ресурсів зі створенням баз даних універсального, тематичного, проблемно-орієнтованого спрямування, по-друге, вилучення з електронних ресурсів записів про наукові публікації, по-третє доповнення їх реферативною інформацією, на основі якої створюються науково-аналітичні огляди. Виділяють три рівні інформаційно-аналітичної діяльності: технологічний, інформаційний та аналітичний, поєднання яких дозволяє досягти ефективності [3; 6]. Важливим є встановлення достовірності інформації підтвердженням її з інших джерел, визначенням авторитетності ресурсів, їх повноти, важливості, точності, значимості. У свою чергу, оцінювання ресурсів потребує відповідних знань теорії цінності інформації, яка широко використовується в різних галузях знань. Численні аспекти теорії набули висвітлення на сторінках філософських, наукознавчих, соціологічних, бібліотекознавчих видань, які пов'язують цінність інформації з поняттям мети [1; 3]. Тобто цінність інформації залежить від того, наскільки вона наближає соціальну чи іншу систему до мети. Це потребує врахування співвідношення істини і цінності, науки і цінності, знання і цінності залежно від конкретних соціокультурних умов, специфіки наукових досліджень: пізнавально-фундаментальних, пізнавально-виробничих, фундаментально-прикладних, прикладних, дослідницьких (дослідження-розробки) [5]. Найчастіше критерії оцінювання наукового результату є такі: типологія об'єкта досліджень; структурний рівень матеріального світу, порушений під час обстеження об'єкта; типологія гносеологічно-інформаційної форми отриманого результату; ступінь узагальнення наукової інформації в досягнутому результаті, ієрархія структурних одиниць науки; рівень пізнавальної новизни оцінюваного результату; рівень пізнання сутності об'єкта досліджень; широта охоплення науковими результатами інших потенційних об'єктів дослідження; рівень концептуального зрушення, тобто масштаби впливу отриманого результату на науку та її структурні складові; ступінь вірогідності отриманого результату [7]. В такому разі оцінюванню підлягає інформація, що міститься в електронних ресурсах, з точки зору руху знання від абстрактного до конкретного.

Водночас існують думки, що теоретичну цінність наукової інформації до або в момент опублікування визначити практично неможливо, у зв'язку з тим, що рівень її наукової значущості в більшості випадків підвищується й може підлягати ціннісному

визначенню в міру її використання в рамках різних структурних одиниць науки [5]. У такому разі наукова цінність розглядається не як соціально-когнітивна якість, а як певна соціально-психологічна властивість, інтенсивність якої зумовлена, головним чином, впливом наукового досягнення на систему дисциплінарного знання, що фіксується, перш за все, цитуванням праць із масиву дисциплінарних публікацій. У цьому сенсі цінність нових наукових результатів визначається тільки достовірністю та істинністю, що надзвичайно складно визначити. З іншої точки зору, визначення цінності можливе на основі використання експертної оцінки. Проте одночасно відзначається, що відсутність спеціального методичного апарату й адекватних критеріїв для оцінки наукових праць можуть призвести до помилок. Кожен експерт має власну ціннісну установку стосовно оціночних критеріїв. У такому разі принцип компетентної оцінки базується більше на соціальних механізмах, ніж на логічних та філософсько-методологічних.

Інший підхід до аналізу цінності — здатність наукової інформації задовольняти різні потреби людини. Тобто підґрунтям цінності є культура, а оціночним критерієм — рівень здатності наукової інформації стабілізувати та зберігати більш-менш досконалі системи будь-якого виду. Чим досконалішими є системи, які стабілізуються за допомогою тієї чи іншої інформації, тим вища її цінність. Абсолютно цінною є та інформація, яка приносить користь усьому суспільству, забезпечує його розвиток. Для виділення такої цінної наукової інформації і подання її в систематизованому вигляді необхідно мати досконалі критерії її оцінки. У зв'язку з цим для змістовної (якісної) оцінки зарубіжні автори пропонують скласти своєрідну логічну матрицю усієї наукової інформації, що задовольняє потреби суспільства в певний історичний період [7]. Проте такий підхід, на нашу думку, є також недосконалим у зв'язку з тим, що одна й та сама інформація, може бути корисною, цінною для різних етапів історичного розвитку.

Слід зазначити, що в сучасних умовах ускладнюється завдання визначення критеріїв аналізу електронних ресурсів, які інтегрують у собі досягнення сучасних технологій, можуть містити інформацію в усіх відомих нині видах її подання (текст, музика, мовлення, фото, відео, графіка, анімація, а також комбіновані інтерактивні компоненти віртуальної реальності). Його можна порівняти з виходом площини в багатовимірний простір.

З напрямками аналітичної діяльності тісно взаємопов'язані стратегії управління електронними інформаційними ресурсами бібліотек, управлінські дії — з регулюванням інформаційних потоків, удосконаленням інформаційного обміну, системи зворотного

зв'язку. Забезпечення ефективного управління електронними ресурсами потребує перерозподілу функцій між окремими елементами бібліотечної системи залежно від рівня впровадження інновацій; концентрації зусиль на проблемах взаємодії користувачів, виробників, постачальників наукової інформації і знань та бібліотечних установ. Стратегічним напрямом бібліотечної діяльності в системі сучасної наукової комунікації є управління не тільки інформаційними електронними ресурсами, але й знаннями, формування національної бази знань. У процесі управління важливе значення мають певні ознаки і властивості електронних ресурсів; їх інтегративний фактор, критерії аналізу; особливості наукового розвитку в цілому й окремих галузей науки, їх закономірності, методи; інфраструктурні особливості діяльності бібліотек у системі науки; соціально-психологічні особливості внутрішніх і зовнішніх взаємовідношень; рівень професійних знань бібліотечних фахівців; стан їх взаємодії між собою та в системі наукової комунікації в умовах електронного середовища.

Необхідною умовою посилення ролі бібліотеки в наукових комунікаціях — впровадження системи менеджменту якості. Нагальним є визначення комплексу інструментарію для вимірювання ефективності функціонування бібліотеки в системі науки, зокрема ефективність створення та використання електронної складової інтелектуальних ресурсів.

Актуальний напрям бібліотечної діяльності — організація трансферу інновацій, що створює своєрідний зв'язок між виникненням знань та їх використанням у процесі виробництва. Трансфер інновацій — це планомірний процес передачі знань, навичок, технологій, методів виробництва, зразків виробництва й об'єктів від однієї сторони до іншої з метою забезпечення доступності наукових і технологічних розробок ширшому колу користувачів, які зможуть надалі розвивати й упроваджувати технологію в нових продуктах, процесах, формах застосування, матеріалах або послугах [2]. У цьому процесі одне з важливих місць відводиться бібліотекам, які збирають та поширюють інформацію про інновації, посилюють комунікації між різними структурами, установами, організаціями. Спільними зусиллями створюють та поширюють не тільки результати технічних інновацій, але й долучають інші результати інтелектуальної власності, зокрема інформаційні ресурси, комп'ютерні програми, архівні матеріали й інші продукти інтелектуальної діяльності, таким чином збільшуючи можливості трансферу інновацій. З іншого боку, впроваджуючи бібліотечні інновації, бібліотека розширює свої послуги такими як: сервісні, консалтингові й освітні, рекламні та посередницькі. Збільшуючи

асортимент послуг, бібліотека набуває можливості організації трансферу інновацій як суто бібліотечних, так й інновацій інших галузей. Але проблеми розробки чіткої позиції бібліотеки щодо поширення інновацій залишаються невирішеними.

Незважаючи на те, що відповідно до викликів сьогодення бібліотека активно долучається до нових відносин глобального інформаційного простору, залишається багато членів нашого суспільства, зокрема керівників установ, владних структур, які скептично ставляться до бібліотеки як соціокультурного, інформаційного, освітнього, комунікаційного центру, що сприяє розвитку науки. Тому в сучасних умовах розвитку суспільства знань постає необхідність здійснення бібліотеками адвокаційної діяльності [4], яка слугує засобом налагодження міжбібліотечної взаємодії та інституціональних і міжособових комунікацій; впливає на формування нового розуміння місця бібліотеки в суспільстві. Одним із напрямів адвокаційної діяльності є залучення волонтерів і друзів; установлення тісних зв'язків з усіма структурними компонентами системи наукових комунікацій: змістовною (наукові галузі), організаційною (академії, інститути, кафедри, лабораторії), інформаційно-структурною (бібліотеки, наукові товариства, видавництва, служби науково-технічної інформації, архіви, музеї), функціональною (документного, інформаційного, когнітивного спрямувань).

Підсумовуючи слід зазначити, що до напрямів розвитку бібліотеки в системі науки належить комплекс взаємопов'язаних стратегій, зокрема: посилення міжбібліотечної взаємодії; встановлення партнерських відносин зі спорідненими соціально-комунікаційними структурами; розвиток інформаційно-бібліотечних електронних ресурсів на засадах їх збільшення, розгортання аналітичної діяльності, управління; впровадження системи менеджменту якості в бібліотечну діяльність; організація трансферу інновацій; розгортання адвокаційної діяльності.

Процеси реалізації зазначених напрямів розвитку бібліотек у системі сучасної наукової комунікації та конкретні завдання щодо системності їх дій потребують подальшого дослідження.

Список літератури

1. Веселова И. В. Критерии оценки изданий, приобретаемых библиотекой / И. В. Веселова, С. А. Светлов // Библ. дело — XXI век : науч.-практ. сб. — М., 2003. — № 1. — С. 144–152 73.
2. Вергунов В. А. Організація трансферу інновацій у сільськогосподарських бібліотеках України (на прикладі ДНСГБ НААН та мережі бібліотек аграрного профілю) / В. А. Вергунов. — К. : ННЦ «ІАЕ». 2010. — 73 с.

3. Воройский Ф. С. Аналитическая обработка документов для обеспечения научных исследований и разработок / Ф. С. Воройский // Б-ки и ассоциации в меняющемся мире: материалы конф. «Крым-2005». — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.gpntb.ru — Загл. с экрана.
4. Загуменна В. В. Адвокасі бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання / В. В. Загуменна, С. І. Барабаш // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів VI Міжнар.наук.-практ.конф., Київ, 19-21 травня 2009 р.: тези доповіді / ДАКККіМ. — К., 2009. — С.77–80.
5. Коул С. Измерение когнитивного состояния научных дисциплин / С. Коул, Дж. Р. Коул, Л. Дитрих // Научная информация и система научных коммуникаций: реферативный сб. — М., 1981. — С. 166–177.
6. Онопрієнко В. І. Інформаційна аналітика в наукознавстві / В. І. Онопрієнко // Наука та наукознавство. — 2006. — № 4. — С. 40–50.
7. Фоллмер Г. Эволюционная теория познания / Г. Фоллмер. — М. : Наука, 1998. — 298 с.
8. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : моногр. / Г. В. Шемаєва; Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2008. — 289 с.

Надійшла до редакції 18.01.2012 р.

УДК 316.77:02

О. М. КОБЕЛЄВ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглядаються засади інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у системі соціального управління. Визначаються її проблеми, місце і перспективи.

Ключові слова: *соціальне управління, соціальна інформація, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек.*

Рассматриваются основы информационно-аналитической деятельности библиотек в системе социального управления. Определяются ее проблемы, место и перспективы.

Ключевые слова: *социальное управление, социальная информация, информационно-аналитическая деятельность библиотек.*

In article are considered bases of an information work-analytical of libraries in system of social management. Its problems, a place and prospects are defined.

Key words: *social management, the social information, an information work-analytical of libraries.*

Формування сучасного суспільства знань характеризується виникненням специфічних середовищ, пов'язаних із використанням